

1.9.2011

Dnro 3655/4/10

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

TURVALLISUUSTARKASTUKSEN EDELLYTYKSET

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 18.10.2010 saapuneessa kantelussaan Pirkanmaan poliisilaitoksen menettelyä. Hän kertoi, että hänet pysäytti kadulla kaksi poliisimiestä, jotka eivät esittäneet virkamerkkejään kunnolla. Lisäksi he estivät häntä kuvaamasta tilannetta. Hänen mukaansa hänen vaatteensa tutkittiin, minkä jälkeen hänen työpaikalleen tehtiin kotietsintä. Hän piti poliisien käytöstä uhkaavana.

3

RATKAISU

3.1

Virkamerkkien esittäminen

Poliisiasetuksen 17 §:n mukaan poliisimiehellä on Poliisihallituksen vahvistama virkamerkki, joka on pidettävä virkatehtävää suoritettaessa mukana. Virkamerkki on tarvittaessa tai vaadittaessa esitettävä, kun se virkatehtävää vaarantamatta on mahdollista.

Pidän selvänä, että virkamerkki on esitettävä siten, että virkatoimen kohteella on todellinen mahdollisuus tutustua siihen. Nopea "vilauttaminen" ei tätä vaatimusta täytä.

Tässä tapauksessa jää epäselväksi, miten virkamerkkien esittäminen on tarkkaan ottaen tapahtunut. Ne on sinänsä kantelijankin mukaan esitetty pyynnöstä toistamiseen. Ei mielestäni myöskään ole osoitettavissa, että poliisimiehet olisivat suhtautuneet virkamerkin esittämispyyntöön jotenkin yllölkäisesti. Käsitykseni mukaan ei ole tullutkaan ilmi, että A ja B olisivat menettelleet moitittavasti. Saatan kuitenkin heidän tietoonsa käsitykseni siitä, että virkamerkin esittäminen tulee tehdä niin, että virkatoimen kohde voi siihen riittävästi tutustua.

3.3

Kantelijan tarkastaminen

A ja B totesivat, että sen jälkeen, kun he totesivat, että oli syytä epäillä kantelijaa huumausaineiden käyttöririkoksesta, he suorittivat tälle poliisilain mukaisen turvallisuustarkastuksen, jossa tarkastettiin kantelijan mukana oleva omaisuus.

Sen jälkeen kantelijan työpaikalle tehtiin kotietsintä ja siellä olleesta kantelijan olkalaukusta takavarikoitiin 0,1 grammaa marihuanaa (joka sittemmin hävitettiin). Kantelijalle annettiin suullinen huomautus huumausaineen käyttör rikoksesta.

A:n ja B:n mukaan kun riittävät ja tarkoituksenmukaiset pakkokeinot oli tehty, ei kantelijalle ollut enää tarpeen tehdä varsinaista henkilöntarkastusta.

Käsitykseni mukaan poliisimiehet viittaavat poliisilain 22 §:n 1 momentin mukaiseen toimenpiteeseen. Tuon lainkohdan mukaan

Poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöönottamisen ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan virka-aputoimen yhteydessä tarkastaa henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille.

Rikoksen selvittämiseksi tehdystä henkilöntarkastuksesta säädetään pakkokeinolain 5 luvun 9 ja 10 §:ssä muun muassa seuraavaa. Henkilöntarkastuksessa tutkitaan, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muutoin yllään takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi tai muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Henkilöntarkastus voidaan tehdä muun muassa henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta (kuten huumausaineen käyttör rikoksesta on säädetty).

Nämä toimenpiteet ovat sinänsä sisällöltään samanlaisia, vaikkakin turvallisuustarkastus käytännössä on usein pintapuolisempi. Niiden ero on siinä, että turvallisuustarkastus tehdään sen varmistamiseksi, ettei henkilö voi aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille, kun taas henkilöntarkastus tehdään rikoksen selvittämiseksi. Erona on myös se, ettei turvallisuustarkastuksesta laadita pöytäkirjaa ja että siitä voi aina päättää kuka tahansa poliisimies.

Jää epäselväksi, millä perusteella turvallisuustarkastus tehtiin ja oliko tosiasiassa kysymys rikoksen selvittämistarkoituksesta. Asiaa on kuitenkin ensi sijassa arvioitava sen mukaan, mitä A ja B itse ovat esittäneet virkatoimen perusteeksi.

Turvallisuustarkastuksella puututaan perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tällainen puuttuminen ei voi perustuslain mukaan tapahtua ilman laissa säädettyä perustetta. Turvallisuustarkastus on mahdollinen vain poliisilain 22 §:ssä nimenomaisesti mainittujen vapautteen kohdistuvien toimenpiteiden yhteydessä. Poliisilain 22 §:n 1 momentin sanamuoto ei siten mahdollista turvallisuustarkastuksen tekemistä, vaikka kiinnioton perusteet olisivat olemassa, mutta kiinniottoa ei kuitenkaan tehdä eikä myöskään jonkinlaisena valmistelevana toimenpiteenä sen varalta, että henkilö mahdollisesti myöhemmin tultaisiin ottamaan kiinni esimerkiksi turvallisuustarkastuksessa tehtyjen löydösten perusteella. Erityisesti on torjuttava se, että poliisi tekisi virkatoimenkohteenä olevalle henkilölle rutiininomaisesti turvallisuustarkastuksen.

Perusoikeuksiin puuttumisen mahdollistavien säännöksiä käyttöalaa ei tule tulkinnalla laajentaa niiden sanamuotoa laajemmaksi. Turvallisuustarkastusta ei myöskään saa käyttää henkilöntarkastuksen sijasta rikostutkinnallisessa tarkoituksessa. Tähän voi ajatella houkuttavan ainakin se, että turvallisuustarkastuksesta ei tarvitse tehdä pöytäkirjaa ja että kuka tahansa poliisi mies voi aina itse päättää tuosta toimenpiteestä.

Tässä tapauksessa kantelijaa ei ollut otettu kiinni. Muutoinkaan ei ole esitetty poliisilain 22 §:n 1 momentin mukaista perustetta turvallisuustarkastukselle.

Totean myös, että komisario C:n mukaan olisi ollut mahdollista tehdä henkilöntarkastus ja niin, että määräys olisi tullut pidättämiseen oikeutetulta virkamieheltä. Tämä olisi hänen mielestään ollut perusteltua ja antanut toiminnasta selkeämmän kuvan. C on saattanut näkemyksensä A:n ja B:n tietoon.

Itse totean, että puuttuminen kantelijan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on ollut varsin vähäistä. Lisäksi myös minun mielestäni perusteet pakkokeinolain mukaiselle henkilöntarkastukselle olivat käsillä. Katson komisario C:nkin toimenpiteet huomioon ottaen riittäväksi, että kiinnitän vastaisen varalle A:n ja B:n huomiota turvallisuustarkastuksen edellytyksiin.

Lopuksi totean, että eduskunta on hyväksynyt uuden poliisilain, jonka yhteydessä myös turvallisuustarkastusta koskevaa sääntelyä muuttuu. Lakiin lisätään uutena perusteena se, että poliisimies voi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen vaarallisten esineiden tai aineiden löytämiseksi myös, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi. Hallituksen esityksessä (HE 224/2010) tätä poliisin toimivaltuuksien laajentamista perusteltiin seuraavasti.

Esimerkiksi puhuttelutilanteissa saattaa tulla vastaan tilanteita, joissa ei ole ainakaan vielä kiinniottamisen edellytyksiä, mutta olosuhteista (esimerkiksi näköhavainto mahdollisesta aseesta tai henkilön vihamielinen käyttäytyminen) tai ennakkotiedoista (esimerkiksi poliisille tullut varoitus taikka poliisilla kyseisen henkilön käyttäytymisestä olevat aikaisemmat tiedot) voidaan päätellä poliisimiehen toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä olevan vaarallisia esineitä tai aineita. Tarkastuksen tarve saattaisi liittyä sekä toimenpiteen suorittamisen tilanteeseen yleisemmin että toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön. Huomiota olisi kiinnitettävä myös siihen, minkälaiset mahdollisuudet poliisimiehellä on tapahtumapaikka huomioon ottaen puolustaa itseään. Lisätty virke ei siis oikeuttaisi tekemään ratsiatyyppisiä turvallisuustarkastuksia, vaan tarkastukselle olisi aina oltava perusteltu syy. Esimerkiksi pelkästään kielteinen suhtautuminen poliisia kohtaan ei olisi sellainen perusteltu syy, joka oikeuttaisi tekemään turvallisuustarkastuksen, vaan tämän lisäksi tulisi olla jokin muu tarkastuksen tekemiseen oikeutettava peruste, esimerkiksi henkilön aikaisempi käyttäytyminen.

Korostan kuitenkin, että siihen asti kunnes uusi poliisilaki tulee voimaan, on noudatettava nykyistä poliisilain 22 §:n 1 momenttia.

3.5 Toimenpiteet

Kiinnitän kohdassa 3.3. esittämäni johdosta vanhempi konstaapeli A:n ja vanhempi konstaapeli B:n huomiota turvallisuustarkastuksen edellytysten huolelliseen harkintaan. Lisäksi kiinnitän heidän huomiotaan kohdassa 3.1 virkamerkin esittämisestä esille tuomiini näkökohtiin.

Muihin toimenpiteisiin kantelu ei anna aihetta.